

Kansalaisten huolta turvepäästöistä vähäteltiin

[ingressi]

Keski-Suomessa kansalaiset huolestuivat turvetuotannon tummentamista vesistöistä, mutta vallanpitäjät eivät kuunnelleet heidän huoliaan. Rakenteellinen välinpitämättömyys esti kansalaisten osallistumisen ympäristöä koskevaan päätöksentekoon.

[Ympäristönsuojelulaki kieltää ympäristön pilaamisen](#). Myös ympäristön kulttuuri- ja virkistysarvon vähentäminenkin on kiellettyä pilaamista. Laki asettaa lisäksi tavoitteeksi kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien parantamisen ympäristöä koskevassa päätöksenteossa.

Tutkimme, miten kansalaiset pystyvät vaikuttamaan päätöksentekoon, jos he kokevat harrastamisen ja luonnosta nauttimisen vaikeutuneen lähiympäristönsä pilaantumisen vuoksi. Havaitimme, että ympäristönsuojelulaki ei antanut suojaa turvealueiden vesistöjen lähistöllä asuville kansalaisille eikä avannut mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon. Esteenä on rakenteellinen välinpitämättömyys, jossa on vahva poliittinen ulottuvuus.

Turvetuotanto on ollut asukkaiden ankaran kritiikin kohteena

Jyväskylän yliopiston tutkijaryhmä on osana Suomen Akatemian Strategisen neuvoston rahoittamaa [ympäristöhallintoa koskevaa CORE-hanketta](#) tutkinut tapausta, jossa turvemaiden vesistöjen äärellä olevat keskisuomalaiset asukkaat ovat huolestuneet lähivesien pilaantumisesta ja ryhtyneet aktiiviseen toimintaan vesien saastumista vastaan.

Saarijärven reitti on ollut [Suomen ympäristökeskuksen luokituksen](#) mukaan Keski-Suomen huonokuntoisimpia vesialueita. Teimme kyselytutkimuksen reitin varren asukkaiden suhteesta luontoon sekä käsityksistä veden laadun muutoksista ja muutosten syistä. Tutkimuksen nimi [Ei vettä rantaa rakkaampaa](#) kuvaa asukkaiden läheistä luontosuhdetta, jota vesien pilaantuminen varjostaa. He kertoivat lähiympäristön vesien huonon kunnon vaikeuttaneen kalastamista, uimista ja saunomista sekä mökeillä viihtymistä.

Turvetuotantoalueilta valuva vesi tunnistettiin pilaantumisen pääsyyksi. Kolme neljästä katsoi turvetuotannon vaikuttaneen veden pilaantumiseen paljon tai erittäin paljon. Liki puolet vaati turpeen noston lopettamista kokonaan.

Tutkimuksemme [Keskisuomalainen turveprotesti](#) perustui vesistöliikkeen aktiivien haastatteluihin ja dokumenttiaineistoon. Selvitimme kansalaisten mobilisoitumista heidän puolustaessaan lähivesiensä puhtautta ennen muuta turvetuotantoa vastaan. Vahvistaakseen vaikuttamista vesistöliike organisoitui Pelastetaan Reittivedet – yhdistykseksi (PRV). Tutkimuksen keskiössä ovat sekä yhdistyksen vaatimukset saada poliittis-hallinnollinen järjestelmä säätelemään tiukemmin turpeen nostoa että hallinnon reagointi kansanliikkeen vaatimukseen.

Kansalaisten vesihuoliin on suhtauduttu välinpitämättömästi

Ylimpien päätöksentekoelementtien suhtautumisessa vesistöhaittoihin voitiin nähdä piirteitä rakenteellisesta välinpitämättömyydestä. Käsitteellä tarkoitetaan sitä, että etäällä valtokeskuksista olevien huolia ja ongelmia ei huomioida, jos ne eivät tuota haittaa valtaeliitin jäsenille, ja että yhteiskunnan hierarkian ylätasolla tehtyjen ratkaisujen haittavaikutuksia perustason ihmisten elämään ei tunnusteta.

Virkakoneiston välinpitämättömyys tuli kansalaisia vastaan heti, kun he alkoivat välittää ylöspäin tietoa vesien pilaantumisesta. PRV:n johtohenkilöiden kertoman mukaan heille vastattiin, että ”ei sitä laiturin nokasta tuijottamalla pysty veden laatua arvioimaan”. Kun he valittivat veden huonosta kunnosta, heiltä kysyttiin, ”onko teillä näyttöä”. Näytöksi olisivat kelvanneet vain laboratorioanalyysillä osoitetut tulokset. Niiden hankintaan viranomaisilla ei ollut halua.

Kansalaisia loukkasivat väitteet, että järven äärellä asuvat eivät pysty erottamaan likaista ja puhdasta vettä toisistaan ilman, että se todennetaan laboratorioanalyysissä.

Kansalaisten vaikutusyritykset törmäävät maakunnalliseen vaikuttajaverkoston

Vesistöistään huolestuneet kansalaiset kokivat, että maakunnallisten instituutioiden vastuuhenkilöstä, poliitikoista sekä turvealan ja elinkeinoelämän johtajista muodostunut vaikuttajien verkosto suojeli turvetuotantoa, eikä välittänyt kansalaisten kokemasta vesistöhuolesta. Turpeen noston haitalliset vesistövaikutukset olivat taloudellisten intressien rinnalla vähäpätöinen asia. Välinpitämättömyys näkyi myös maakunnan valtalehden asettumisessa turvetuottajien puolelle paikallisissa konflikteissa.

Vaikuttajaverkosto sulki pois kansalaisinformaation tukeutuen viranomaisten mittareihin veden laadusta sekä turvetuottajien tietoon, että turpeenottoalueilta valuu vesistöihin vain puhdasta vettä.

Kansalaishavaintojen mukaan vesien pilaantumisen aiheuttaa turpeen nostoalueilta valuva järvien vesiin liukeneva humus. Kun humusta ei näkynyt taajamien ja tehtaiden jätevesipäästöjen mittaamiseen kehitetyissä analyyseissa, kansalaisten havainnot mitätöitiin sanomalla, ettei liukenevaa humusta ole olemassakaan. Asukkaat ovat kertoneet, että viranomaismittausten mukaan puhdas vesi on monissa järvissä täysin käyttökeltontonta.

Kun vesistöliikkeen edustajat osallistuivat Keski-Suomen energiapäivä -seminaareihin, heille valkeni, miten kevyesti valtaeliitti sivuutti asukkaiden havaitsemat turvetuotannon ympäristöongelmat ja korosti turvetta kotimaisena polttoaineena, sen tärkeyttä huoltovarmuuden kannalta sekä paikallisia työllisyysvaikutuksia ja kunnille tuottamia verotuloja. Maaseudun asukkaista tuntui, että heitä vaaditaan uhraamaan kansataloudellisista syistä tuttujen vesistöjensä puhtaus ja elämäntapaan kuuluvan syvän rantamaisemansa kauneus, jotta kaupunkien asukkaat saavat edullista lämpöä.

Sovelsimme [Julkisen oikeuttamisen analyysia](#), jolla tutkitaan keskustelussa esitettyjen vaatimusten oikeuttamisen tapoja (oikeuttamisen maailmoja) ja kiistetään joidenkin toisten argumentteja. Tunnistimme turvekiistassa periaatteellisen ristiriidan turvetuotannon tukiverkon teknisen ja taloudellisen maailman sekä maaseudun asukkaiden elämäntapaan (maailmaan) kuuluvan syvän luontosuhteen välillä.

Vallanpitäjät eivät suostu keskustelemaan kansalaisten vesistöhuolista

Pelastetaan Reittivedet -yhdistyksen edustajille välinpitämätön suhtautuminen tuli entistä tutummaksi, kun he yrittävät saada valtakunnan poliitikkoja ja viranhaltijoita ymmärtämään kansalaisten vesistöhuolen ja turvetuotannon aiheuttamat ongelmat. Heistä tuntui, että maaseudun asukkaita pidetään perifeerisenä, vailla poliittista merkitystä olevana väestöryhmänä, joiden huolia ja ongelmia ei tarvitse ottaa vakavasti.

Poliittiset päättäjät eivät halunneet kuulla vesistöliikkeen edustajia, ja jos he saivat puheyhteyden, keskustelu vaiennettiin sanomalla, että valtioonemmistöiseltä maan suurimmalta turvetuottajalta Vapo Oy:ltä, nykyisin Neova Oy, saadun tiedon mukaan turvevedet puhdistetaan niin, että tuotantoalueet eivät likaa vesistöjä. Vesistöliikkeen edustajien saamasta kohtelusta syntyy käsitys, että rakenteellisessa välinpitämättömyydessä on vahva poliittinen ulottuvuus. Voitaneen puhua välinpitämättömyyden politiikasta.

Kansalaisten luottamusta hallintoon ja mahdollisuuksia vaikuttaa lähiympäristöä koskevaan päätöksentekoon vähentää korporatiiviselle hallinnolle tyypillinen tapa ottaa vain edunsaajat mukaan toiminnan suunnitteluun. Esimerkiksi turvetuotannon ympäristönsuojelun yhteistyöryhmässä turvetuottajat ovat olleet laatimassa turvetuotantoa sääteleviä ohjeita, määrittelemässä turvevesipäästöjen raja-arvoja sekä siirtämässä turvevesien valvontaa tuottajien omatarkkailuksi.

Ryhmässä on ollut valvonnasta vastaavia viranomaisia maakunnallisista ELY-keskuksista, mutta ei puhtaiden vesien puolesta toimivan kansalaisjärjestöjen edustajaa.

Kansalaisten aidosta osallistamisesta ei voida puhua, jos heitä ei päästetä vaikuttamaan päätettäessä toiminnasta, jonka asukkaat kokevat pilaavan heidän lähivesistönsä. Välinpitämättömyyden yksi ominaispiirre onkin se, että hyvää tarkoittava puhe esimerkiksi ympäristön suojelusta ja osallisuudesta ei muutu käytännön teoksi.

Välinpitämätöntä suhtautumista kansalaisten ongelmiin selittää poliitikkojen tapa suojella taloudellista hyötyä tuottavaa toimintaa. Turvetuotannolle ei ole asetettu sellaisia vesiä suojelevia päästövaatimuksia, jotka voisivat estää uusien yrittäjien tuloa tuotantomarkkinoille ja heikentää tuotantoalan kannattavuutta. Turpeen hinta on pidetty verohelpotuksella edullisena suhteessa muihin polttoaineisiin. Turpeen verokohtelu on ollut hallituksessa poliittisen kiistelystä kohde.

Välinpitämättömyys on ulkoapäin tuotettua

Tutkimushankkeessamme emme väitä, että välinpitämättömyys on viranomaisille luonteenomainen suhtautumistapa. Välinpitämättömyyttä synnyttää toimintaympäristöstä tuleva tuotantoalojen paine.

Vahvat toimijat pyrkivät myös epävirallisilla painostuskeinoilla vaikuttamaan päätöksiä tekeviin viranomaisiin ja poliitikkoihin. Tällainen toimintatapa tuottaa rakenteellista välinpitämättömyyttä eli viranomaisten ja poliitikkojen kyvyttömyyttä tunnustaa kansalaisten kokemusperäisiä näkökantoja.

PRV:n johtohenkilöt havaitsivat omassa vaikuttamistyössään, miten turvetuottajat ja niitä edustava Bioenergiayhdistys ry on yrittänyt mainoskampanjoilla, lobbauksella, seminaareilla ja kestityksillä torjua väitteet turvevesien vesiä likaavista vaikutuksista.

Kansalaisvaikuttaminen saa aikaan murtuman välinpitämättömyyden muuriin

PRV:n tarinassa on toinenkin avaamisen arvoinen juoni. Keski-Suomen liitto oli ollut kaavoituksella avaamassa uusia mahdollisuuksia turvetuotannolle merkitsemällä maakuntavaihdekaavaan soita turpeen nostoalueiksi. Kansalaisten kielteinen palaute kaavasta ja ”Ei vettä rantaa rakkaampaa” -tutkimus saivat aikaan sen, että liiton suunnittelujohto totesi veden laadun virallisten mittauksien ja kansalaisten käsitysten välillä olevan ristiriidan, joka liitossa otettiin huomioon.

Turvemerkinnot poistettiin maakuntavaihdekaavan tarkistuksessa. Liitto tunnusti kansalaistietoa tuottavan yhdistyksen kyvyn tehdä ympäristötyötä ja valtuutti yhdistyksen koordinoimaan toimia Keski-Suomen

vesistöjen tilan parantamiseksi. Tähän työhön yhdistys ryhtyi järjestämällä Keski-Suomen liiton avustuksen turvin [Järvipäivät 2019](#). Päivien teemana oli puhtaiden vesistöjen merkitys matkailulle sekä ihmisten virkistäytymiselle ja hyvinvoinnille.

Sen jälkeen, kun Keski-Suomen liiton välinpitämätön suhtautuminen vaihtui yhdistystä arvostavaksi, PRV muutti toimintastrategiaansa siten, että vaikuttamista ja protestointia enemmän nyt painotetaan vesistöjen puhdistumiseksi tehtävää työtä. Tästä esimerkkinä on [Taimen takaisin Saarijärven reitille](#) -hanke, jossa pyritään saamaan vedet niin puhtaisiksi, että taimen voi taas nousta, kutea ja lisääntyä reitillä. Yhdistys ei ole lakannut vastustamasta turpeen nostamista, joka on ilmastovaatimusten vuoksi vähentymään päin. Yhdistyksessä nähdään, että reittivesien puhdistuminen edellyttää sekä turvevalumiinien estämistä että turvevesien aiheuttamien vaurioiden korjaamista.

Johtopäätöksiä

Pelastetaan Reittivedet -yhdistyksen tarina antaa aiheen esittää vaatimuksen, että kansalaistiedon tulisi olla vaikuttavana osana ympäristöä koskevan toiminnan suunnittelussa sekä päätösten valmistelussa ja niiden toimeenpanossa. Kansalaisilla on jokapäiväisessä elämässä kykyä tunnistaa ympäristössä ilmeneviä haittoja niin luonnolle kuin ihmisillekin.

Välinpitämättömyyden vähentäminen edellyttää kansalaisten ja poliittis-hallinnollisen järjestelmän välisien yhteistoiminnallisten prosessien uudistamista. Kansalaistietoa välittävät toimijat tulee nähdä voimavarojen lisääjinä eikä päätöksenteon vaikeuttajina. Yhteiskunnan monimutkaistuessa kansalaisten kuulemiset sekä muistutus- ja valitusoikeudet eivät ole riittäviä vaikutuskeinoja.

Kirjoittajatiedot:

HTT, dosentti Sakari Möttönen on osallistunut Suomen Akatemian Strategisen tutkimusneuvoston ympäristöhallintaa käsittelevän [CORE -hankkeen osaprojektiin](#), jossa Jyväskylän yliopistossa on tutkittu kansalaisten osallisuutta ympäristöpäätöksenteossa.